

Het Verband tussen het Ervaren van Conflicten in de Thuissituatie en het Vertonen van Agressief Gedrag door Adolescenten Buitenshuis.

Namen: P. de Jongh 3237931
M.M. Pool 3349837

Werkveld: Forensische ontwikkelingspsychologie/ orthopedagogiek

Begeleider: L. Keijsers

Tweede Begeleider: S.E. Rap

Datum: 01-06-2012

Voorwoord

In deze masterthesis hebben wij het verband tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief gedrag door adolescenten buitenshuis onderzocht. Een soortgelijk onderzoek is al eens uitgevoerd bij de Raad voor de Kinderbescherming Haarlem, bij een selecte steekproef. Dit onderzoek geeft aan of de gevonden resultaten van de Raad voor de Kinderbescherming gegeneraliseerd kunnen worden naar de normale steekproef. In de tekst is aangegeven wie van ons welk deel heeft geschreven. Wij hebben hiervoor gekozen omdat het moeilijk is om vooraf aan te geven wie welk deel heeft geschreven.

Over het algemeen zijn wij zeer tevreden over het verloop van het schrijven van deze masterthesis. De onderlinge samenwerking is erg goed verlopen en heeft geen problemen opgeleverd. Daarnaast zijn we erg trots op het eindresultaat. We hebben gemerkt dat we veel hebben geleerd, met name van de statistische modellen, het interpreteren en rapporteren ervan.

Graag willen wij onze dank uitspreken naar Loes Keijsers. Wij hebben de begeleiding en feedback als zeer prettig ervaren en wij hebben veel van haar geleerd.

Abstract

The purpose of this 2-wave multi-informant study was to examine conflicts at home and their link with direct and indirect aggressive behavior in adolescents. Participants were 149 boys, 160 girls and their parents. Annually, parents reported on the frequency of conflicts and conflict engagement, and adolescents reported on aggressive behavior. The link was examined by using cross-sectional and longitudinal regression models. More mother-adolescent conflict was related to more adolescent direct and indirect aggressive behavior. Furthermore, a positive effect of mother-adolescent conflict on direct aggressive behavior at later age was found. These effects were stronger for girls than for boys. A practical implication of this study is that especially the relationship between mothers and their children is important to prevent later adolescent aggressive behavior.

Samenvatting

Het doel van deze 2-jarige multi-informant studie was het onderzoeken van het eventuele verband tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van direct en indirect agressief gedrag door adolescenten buitenshuis. De steekproef bestond uit 149 jongens, 160 meisjes en hun ouders. Ouders rapporteerden jaarlijks de frequentie van conflicten en of er gebruik werd gemaakt van een negatieve oplossingsstijl van conflicten, en adolescenten rapporteerden hun agressieve gedrag. Het verband is door middel van een regressieanalyse zowel stapsgewijs cross-sectioneel als stapsgewijs longitudinaal onderzocht. Er bleek een positief verband te bestaan tussen moeder-adolescent conflict en het vertonen van zowel direct als indirect agressief gedrag. Daarnaast is er een positief verband gevonden tussen moeder-adolescent conflict en het vertonen van directe agressie een jaar later. Deze effecten waren sterker voor meisjes dan voor jongens. Een praktische implicatie van dit onderzoek is dat in het bijzonder de relatie tussen moeders en hun kinderen belangrijk is voor het voorkomen van agressief gedrag in de adolescentie.

Inleiding

Het vertonen van agressief gedrag door jongeren is een maatschappelijk probleem wat leidt tot publieke bezorgdheid (Kashani, Jones, Borduin, Thomas & Reid, 2000). Onder agressief gedrag wordt het verdedigen van zichzelf of het toebrengen van schade aan de bron van de frustratie verstaan (Dodge, 1991). In dit onderzoek zal agressief gedrag gedefinieerd worden als het gedrag dat erop gericht is een ander schade toe te brengen, dit kan ook uit verdedigend opzicht. Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat het vertonen van agressief gedrag in de adolescentie een voorspeller is van het plegen van geweldsdelicten op latere leeftijd (Huesmann, Eron, Lefkowitz & Walder, 1984; Miller-Johnson, Coie, Maumary-Gremaud, Lochman & Terry, 1999; Parker & Asher, 1987). Uit zelfrapportages onder jongeren van 12 tot 17 jaar oud van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt bijvoorbeeld dat in 2010 ruim 22% van de adolescenten zich schuldig heeft gemaakt aan een geweldsdelict (ruim één op de vijf adolescenten; Centraal Bureau voor de Statistiek, 2011).

Ondanks dat er geen consensus is over een eventuele toe of afname van agressief gedrag tijdens de adolescentie (Eron, Huesmann, Brice, Fischer & Mermelstein, 1983; Huesmann et al., 1984; Loeber & Hay, 1997), is er over het algemeen gevonden dat de ontwikkeling van agressief gedrag tijdens de adolescentie gekromd verloopt: een groei in het vertonen van agressief gedrag tijdens de vroege adolescentie, gevolgd door een daling in het agressieve gedrag in de late adolescentie (Karriker-Jaffe, Foshee, Ennett & Suchindran, 2008; Lindeman, Harakka & Keltikangas-Järvinen, 1997). Het vertonen van agressief gedrag verandert gedurende de adolescentie als gevolg van sociale, cognitieve, psychologische en biologische ontwikkeling die jongeren doormaken (Karriker-Jaffe et al., 2008). Hoewel er geen eenduidig beeld bestaat over de ontwikkeling van het agressieve gedrag van adolescenten, is wel gebleken dat een van de mogelijke oorzaken van het vertonen van agressief gedrag door adolescenten, blootstelling aan agressie en conflicten in de thuissituatie is (Bandura 1977; 1973; Bandura, Ross & Ross 1963; 1961; Branje, Van Doorn, Van der Valk & Meeus, 2009; Granic & Patterson, 2006; Patterson, 1982; Patterson, Reid & Dishion, 1992; Reid, Patterson & Snyder, 2002). In dit onderzoek zal er gekeken worden of er een verband bestaat tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief gedrag door adolescenten buitenshuis.

Theoretisch Kader

Theoretisch is het aannemelijk dat jongeren die opgroeien in een gezin waar agressie en conflicten tussen familieleden voorkomen, zelf meer agressief gedrag gaan vertonen. Zo stelt de *coercion theory* van Granic en Patterson (2006), Patterson (1982), Patterson en collega's (1992) en

Reid en collega's (2002) dat negatieve ouder-kind interacties de kans op het vertonen van agressief gedrag door de adolescent kan vergroten. Er kunnen binnen een gezin namelijk conflicten tussen gezinsleden voorkomen waarin zich wederzijdse dwingende interactiepatronen voordoen. In deze interactiepatronen proberen gezinsleden elkaar mogelijk te dwingen tot concessies. Het conflict tussen ouder en kind zou gekarakteriseerd kunnen worden door het feit dat de ouder iets eist van het kind, het kind weigert aan de eis te voldoen en vervolgens begint te klagen. De ouder zal dan mogelijk ook gaan klagen waardoor er een escalatie in het conflict zou kunnen ontstaan. Deze dwingende interactiepatronen zouden ervoor kunnen zorgen dat een kind agressief gedrag ontwikkelt en het kind dit agressieve gedrag blijft vertonen. Mogelijk trainen de ouder en het kind elkaar dus om zich zo te gedragen dat de kans op het ontwikkelen van agressief gedrag door het kind wordt vergroot en de controle van de ouder over dit agressieve gedrag afneemt (Granic & Patterson, 2006; Patterson, 1982; Patterson et al., 1992; Reid et al., 2002). De sociale leertheorie van Bandura (1977; 1973) en Bandura en collega's (1963; 1961) stelt bovendien dat het meeste gedrag van mensen wordt geleerd door het observeren en imiteren van anderen. Het observeren van agressief gedrag tussen familieleden, en tussen ouders en het kind, zou kunnen bijdragen aan het idee dat het gebruik van agressief gedrag geaccepteerd is. Deze ideeën kunnen bijdragen aan het vertonen of gebruiken van agressief gedrag door de adolescent. Kinderen, die opgroeien in een gezin waar veel agressief gedrag tussen gezinsleden voorkomt, leren mogelijk dat het gebruik van agressief gedrag een goede manier is om met conflicten om te gaan (Bandura, 1977; 1973; Bandura et al., 1963; 1961). Uit de theorie van zowel Bandura (1977; 1973) als Patterson (1982) komt dus naar voren dat het waarschijnlijk is dat adolescenten die opgroeien in een gezin waar agressie en conflicten voorkomen, de adolescenten zelf ook meer agressief gedrag zullen gaan vertonen.

Eerder Empirisch Onderzoek

Empirisch onderzoek toont dit verband tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en zelf agressief gedrag vertonen vrij consistent aan. Met name in de Verenigde Staten van Amerika (VS) zijn al enkele onderzoeken naar dit verband verricht. Zowel het onderzoek van Barber en Delfabbro (2000) als het onderzoek van Wasserman, Miller, Pinner en Jaramillo (1996) toont bijvoorbeeld dat het aantal conflicten tussen ouders en kind een sterke voorspeller is voor externaliserend probleemgedrag in de adolescentie. Uit onderzoek van McKelvey en collega's (2010) blijkt daarnaast een verband te bestaan tussen het aantal conflicten thuis en het externaliserend probleemgedrag van adolescenten, die opgroeien in een buurt waar veel agressief gedrag op straat voorkomt. Zo vertonen adolescenten uit gezinnen waar weinig conflicten plaats vinden minder externaliserend probleemgedrag dan adolescenten uit gezinnen waar veel conflicten

plaatsvinden. Het meemaken van weinig conflicten in de thuissituatie wordt door McKelvey en collega's (2010) dan ook gezien als een beschermende factor voor het meemaken van veel conflicten op straat. In de VS is vooral onderzoek verricht naar het meemaken van geweld (extreme vorm van conflict) in de thuissituatie en het vertonen van agressief en/of delinquent gedrag door adolescenten. Er blijkt uit onderzoek zowel voor het meemaken als getuige, als voor het meemaken als slachtoffer van huiselijk geweld, een positief verband te bestaan met het vertonen van agressief en delinquent gedrag in de adolescentie. Het verband is het sterkst voor adolescenten die slachtoffer zijn geweest van huiselijk geweld (Mrug & Windle, 2010; Wolfe, Crooks, Lee, McInty-Smith & Jaffe, 2003). Bij jongens, die getuige of slachtoffer zijn geweest van ernstig agressief gedrag in de thuissituatie, is een sterker positief verband gevonden met het vertonen van agressief gedrag dan bij meisjes (Wolfe, Crooks, Chiodo & Jaffe, 2009; Evans, Davies & DiLillo, 2008). Het lijkt dus dat er een positief verband bestaat tussen het meemaken van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief en delinquent gedrag.

In meerdere onderzoeken wordt een onderscheid gemaakt tussen een positieve en een negatieve oplossingsstijl van conflicten. Een positieve oplossingsstijl wordt gekenmerkt door overleg, en een negatieve oplossingsstijl wordt gekenmerkt door agressief gedrag, impulsiviteit en/of ontwijkend gedrag (Branje et al., 2009; Jaffee & D'Zurilla, 2003; Jenkins Tucker, McHale & Crouter, 2003). Uit onderzoek van Jaffee en D'Zurilla (2003) blijkt dat er een sterk verband bestaat tussen een negatieve oplossingsstijl en agressief en/of delinquent gedrag van adolescenten. In het verlengde daarvan vonden Jenkins Tucker en collega's (2003) een positief verband tussen een positieve oplossingsstijl, tussen ouder en adolescent, en het positief oplossen van conflicten door de adolescent. Dit suggereert dat oplossingsstijlen van conflicten in verband staan met het gedrag van adolescenten.

In voorgaande onderzoeken lag de focus op het effect van conflicten op het gedrag van jongeren, maar mogelijk is het verband ook andersom, en roept agressief gedrag van kinderen conflicten op in de thuissituatie (Patterson, 1982). Het verband tussen het gedrag van kinderen en ouders is namelijk bidirectioneel, dit houdt in dat kinderen het gedrag van hun ouders net zo beïnvloeden als ouders het gedrag van hun kinderen beïnvloeden (Bell, 1986). Zo toont onderzoek van Morgan, Robinson en Aldridge (2002) bijvoorbeeld dat ouders van kinderen die veel externaliserende problemen vertonen, vaker last hebben van stress over de opvoeding. Onderzoek van Wasserman en collega's (1996) laat daarnaast zien dat ouders van kinderen met externaliserende gedragsproblemen meer en zwaardere straffen uitdelen om hun kinderen te corrigeren. Het is daarom aannemelijk dat agressief gedrag van jongeren ook meer conflicten opwekt.

In Nederland is er nog weinig onderzoek gedaan naar het mogelijke verband tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief gedrag door adolescenten. Branje en collega's (2009) tonen in hun onderzoek aan dat, wanneer er sprake is van een negatieve oplossingsstijl tussen ouders en adolescenten, er meer externaliserende gedragsproblemen worden gevonden bij de adolescenten. Daarnaast tonen Branje en collega's (2009) ook aan dat er een positief verband is tussen conflict frequentie, tussen de ouders en de adolescent, en externaliserende gedragsproblemen bij de adolescent. Uit onderzoek van Kloosterboer (2009) blijkt er een verband te bestaan tussen het bloot (hebben ge-) staan aan huiselijk geweld en het plegen van geweld. Ook uit Nederlands onderzoek lijkt er dus een verband te bestaan tussen conflicten in de thuissituatie en agressief gedrag bij jongeren.

Uit voorgaande onderzoeken is aannemelijk geworden dat er een verband bestaat tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief gedrag door adolescenten. Dit verband is echter nog niet helemaal helder en er zal daarom in dit onderzoek gekeken worden of het verband bestaat bij Nederlandse adolescenten tussen de 15 en 16 jaar. In de vroege adolescentie wordt er namelijk meer agressief gedrag verwacht dan op andere leeftijden (Karriker-Jaffe et al., 2008; Lindeman et al., 1997). Uit verschillende onderzoeken is echter geen richting van het verband duidelijk geworden. Daarom zal er in dit onderzoek, door middel van een longitudinaal model, gekeken worden naar de richting van het verband. In dit onderzoek wordt voor het vertonen van agressief gedrag onderscheid gemaakt tussen het vertonen van directe en indirecte agressie, beide vormen worden gescheiden meegenomen in het onderzoek. Onder directe agressie wordt het toebrengen van schade van een dader aan een slachtoffer verstaan, in een face-to-face situatie. Dit kan zowel fysieke als verbale agressie zijn (Archer, 2004). Onder indirecte agressie wordt het toebrengen van schade van een dader aan een slachtoffer door sociale manipulatie van een derde persoon verstaan, op een dergelijke manier dat het handelen of zijn intentie verborgen is (Björkqvist, Lagerspetz & Kaukiainen, 1992). In dit onderzoek wordt in het ervaren van conflicten eveneens een onderscheid gemaakt. Er zal worden gekeken naar de frequentie van de conflicten en de het gebruik van een negatieve oplossingsstijl. Tevens zal er gekeken worden naar het verschil tussen jongens en meisjes. In dit onderzoek wordt een positief bidirectioneel verband verwacht tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie (conflict frequentie en een negatieve oplossingsstijl) en het vertonen van zowel indirect als direct agressief gedrag door adolescenten. Dit verband wordt voor conflicten met moeder en vader verwacht. Daarnaast wordt verwacht dat het effect groter zal zijn voor jongens dan voor meisjes.

Methode

Steekproef

De data gebruikt in dit onderzoek is afkomstig van een longitudinale studie onder 938 Nederlandse middelbare scholieren, genaamd CONflict And Management Of RElationships (CONAMORE; Meeus et al., 2004). Het onderzoek bestaat uit vijf meetmomenten met tussenpozen van elk één jaar. Daarnaast zijn 656 tweeoudergezinnen uitgenodigd om deel te nemen aan aanvullende huisbezoeken vanaf het tweede meetmoment (14-jarige leeftijd). 401 Gezinnen accepteerden de uitnodiging, vanwege financiële redenen zijn er hieruit 323 gezinnen a-select geselecteerd. Bij aanvang waren er nog 309 gezinnen een tweeoudergezin, deze gezinnen worden meegenomen in deze studie. De steekproef bestaat uit 149 jongens en 160 meisjes en de scholieren zaten allen in de vierde klas van de middelbare school. De middelbare scholen bevinden zich in het centrum van Nederland. In dit onderzoek zal er gebruik gemaakt worden van meetmoment drie (15-jarige leeftijd) en vier (16-jarige leeftijd) van de CONAMORE (Meeus et al., 2004). Op het derde meetmoment hadden de jongens een gemiddelde leeftijd van 15,6 jaar en de meisjes een gemiddelde leeftijd van 15,7 jaar.

Procedure

Ouders en adolescenten kregen voorafgaand aan het onderzoek geschreven informatie betreffende het onderzoek en gaven voorafgaand aan het onderzoek schriftelijk toestemming aan de deelname. De adolescenten namen twee keer per jaar deel aan het onderzoek, één keer op school na schooluren en één keer tijdens huisbezoeken. Aan de huisbezoeken namen ook de ouders deel. De scholieren ontvingen € 10 per schoolbezoek, de gezinnen ontvingen € 27 per huisbezoek. Tijdens zowel de schoolbezoeken als de huisbezoeken gaven getrainde interviewers verbale instructie als aanvulling op de geschreven instructies bijbehorende bij de vragenlijsten. Voorafgaand aan het onderzoek zijn de respondenten zowel verbaal als geschreven op de hoogte gebracht van het feit dat alle verkregen informatie vertrouwelijk werd behandeld.

Meetinstrumenten

Frequentie van conflicten tussen ouders en adolescent. Frequentie van conflicten tussen de adolescent en de moeder of vader is gemeten met de interpersoonlijk conflict vragenlijst (Laursen, 1993). Het gaat hier om een vertaalde versie van de vragenlijst (Branje et al., 2009). Door middel van een 5-punts Likert schaal van 1 (nooit) tot 5 (vaak) is antwoord gegeven op de 35 items. Ouders gaven per item aan hoe vaak zij de afgelopen week conflicten hadden met hun kind over een bepaald onderwerp, bijvoorbeeld: 'Geef aan hoe vaak je conflicten hebt gehad in de laatste week (dus de afgelopen zeven dagen) met je kind over afspraakjes.' en 'Over irritant gedrag, vervelend doen.'. De Cronbach's alpha was .93 voor moeder-adolescent conflict en was .96 voor vader-

adolescent conflict op 15-jarige leeftijd. De Cronbach's alpha was .94 op 16-jarige leeftijd voor zowel moeder-adolescent conflict als voor vader-adolescent conflict. Voor moeder-adolescent conflict was de correlatie over tijd .69, $p < .01$ en voor vader-adolescent conflict .70, $p < .01$.

Frequentie van conflicten tussen ouders. Frequentie van conflicten tussen de moeder en vader is gemeten met de interpersoonlijk conflict vragenlijst (Laursen, 1993). Door middel van een 5-punts Likert schaal is antwoord op de 16 items gegeven. Moeder of vader gaven per item aan hoe vaak zij de afgelopen week conflicten hadden met hun partner over een bepaald onderwerp, bijvoorbeeld: 'Geef aan hoe vaak je conflicten hebt gehad in de laatste week (dus de afgelopen zeven dagen) met je partner over een ander/ vreemd gaan.' en 'Over het werk.'. De Cronbach's alpha was .87 voor moeder-vader conflict op zowel 15- als 16-jarige leeftijd. De Cronbach's alpha was .89 op 15-jarige leeftijd en .88 op 16-jarige leeftijd voor vader-moeder conflict. De stabiliteit over een jaar was voor moeder-vader conflict .74, $p < .01$ en voor vader-moeder conflict .69, $p < .01$.

Negatieve oplossingsstijl tussen ouders en adolescent. De mate waarin ouders en adolescenten een negatieve oplossingsstijl hanteren voor het oplossen van conflicten is gemeten met een subschaal van Kurdek's conflict oplossingsstijl vragenlijst (*conflict engagement*; een negatieve oplossingsstijl; Kurdek, 1994). Met deze schaal is gemeten of conflicten verbaal aanvallend, agressief of defensief werden opgelost, of dat conflicten werden opgelost waarbij de zelfcontrole werd verloren. Er is gebruik gemaakt van een vertaalde Nederlandse versie van de vragenlijst (Branje et al., 2009). Door middel van een 5-punts Likert schaal is antwoord op de 5 items gegeven. Ouders gaven per item aan hoe vaak zij een bepaalde oplossingsstijl gebruikten wanneer zij een conflict hadden met hun kind, bijvoorbeeld: 'Bij ruzie of conflicten met mijn kind doe ik de volgende dingen: mezelf laten gaan, en dingen zeggen die ik niet echt meen.' en 'Beledigen en steken onder water geven.'. De validiteit van het meetinstrument is aangetoond in eerdere onderzoeken (Branje et al., 2009; Van Doorn, Branje & Meeus, 2008; 2007). De Cronbach's alpha was .69 op 15-jarige leeftijd en was .72 op 16-jarige leeftijd voor negatieve oplossingsstijl tussen de moeder en de adolescent. Voor de negatieve oplossingsstijl tussen de vader en de adolescent was de Cronbach's alpha .74 op 15-jarige leeftijd en .75 op 16-jarige leeftijd. De correlatie over tijd voor moeder en adolescent was .70, $p < .01$, en was .73, $p < .01$, voor vader en adolescent

Negatieve oplossingsstijl tussen ouders. Ook de negatieve stijl van het oplossen van conflicten tussen de ouders is gemeten met de Kurdek's conflict oplossingsstijl vragenlijst (Kurdek, 1994). De items zijn identiek aan de items van de negatieve conflict oplossing tussen adolescent en ouder, echter aangepast aan conflicten tussen ouders. De Cronbach's alpha was .74 op 15-jarige

leeftijd en was .78 op 16-jarige leeftijd voor de negatieve oplossingsstijl tussen moeder en vader. De Cronbach's alpha was .82 op 15-jarige leeftijd en was .79 op 16-jarige leeftijd voor negatieve oplossingsstijl tussen vader en moeder. De correlatie over tijd voor moeder en vader was .71, $p < .01$. De correlatie over tijd voor vader en moeder was .73, $p < .01$.

Agressief gedrag. De mate van agressief gedrag van de adolescent is gemeten met de directe en indirecte agressie vragenlijst (Björkqvist, Lagerspetz & Osterman, 1992). In dit onderzoek is er alleen gebruik gemaakt van de schalen directe agressie en indirecte agressie. Het gaat hier om een vertaalde versie van de vragenlijst (Hale, Van der Valk, Akse & Meeus, 2008). Door middel van een 4-punts Likert schaal van 1 (nooit) tot 4 (heel vaak) is antwoord op de 5 items van de schaal directe agressie gegeven, bijvoorbeeld: 'Als jij boos of kwaad bent op iemand, scheld je diegene dan uit?' en 'Sla of schop je diegene dan?'. De schaal indirecte agressie bestond uit 12 items, zoals: 'Als jij boos of kwaad bent op iemand, vertel je dan roddels over diegene?' en 'Probeer je diegene dan jaloers te maken?'. De Cronbach's alpha van directe agressie was .83 op zowel 15- als 16-jarige leeftijd en van indirecte agressie .87 op 15-jarige leeftijd en .86 op 16-jarige leeftijd. De correlatie over een jaar was .57, $p < .01$, voor directe agressie en .61, $p < .01$, voor indirecte agressie. De validiteit van dit instrument is goed (Carroll & Schute, 2005; Owens, 1996).

Analyse Strategie

In dit longitudinale multi-informant onderzoek is er gekeken naar het verband tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief gedrag door jongeren buitenshuis. Er is een stapsgewijze lineaire multiple regressieanalyses uitgevoerd in SPSS16.

Het verband tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief gedrag is allereerst cross-sectioneel getoetst op 15- en 16-jarige leeftijd. Er is voor de afhankelijke variabelen directe en indirecte agressie een afzonderlijke regressieanalyse uitgevoerd. De onafhankelijke variabelen waren de frequentie van conflicten in de thuissituatie en de negatieve conflict oplossingsstijl in de thuissituatie op dezelfde leeftijd. Sekse is in dit model meegenomen als covariaat. Sekse is, in combinatie met zowel conflictfrequentie als met de negatieve conflict oplossingsstijl, als interactie-effect meegenomen om te toetsen of het verband sterker is voor jongens dan voor meisjes.

Om de richting van het verband tussen het ervaren van conflicten en het vertonen van agressief gedrag te bekijken, zijn er longitudinale regressieanalyses uitgevoerd in twee richtingen. Ten eerste is er gekeken of het ervaren van conflicten op 15-jarige leeftijd een voorspeller is voor het vertonen van agressie op 16-jarige leeftijd, gecorrigeerd voor het vertonen van agressie op 15-jarige leeftijd. In dit model was de afhankelijke variabele agressie op 16-jarige leeftijd en de

voorspellers waren conflictfrequentie, de negatieve oplossingsstijl en het vertonen van agressief gedrag op 15-jarige leeftijd. Er is voor de afhankelijke variabelen directe en indirecte agressie een afzonderlijke regressieanalyse uitgevoerd. Ten tweede is gekeken of het vertonen van agressie op 15-jarige leeftijd een voorspeller is voor conflictfrequentie op 16-jarige leeftijd, gecorrigeerd voor conflictfrequentie op 15-jarige leeftijd. In dit model was de conflictfrequentie op 16-jarige leeftijd de afhankelijke variabele, en waren het vertonen van directe en indirecte agressie op 15-jarige leeftijd de voorspellers. Dit model is eveneens uitgevoerd met de afhankelijke variabele de negatieve oplossingsstijl op 16-jarige leeftijd, en daarnaast is er gecorrigeerd voor de negatieve oplossingsstijl op 15-jarige leeftijd. In alle longitudinale modellen is sekse meegenomen als covariaat. Ook in deze modellen zijn interactie-effecten met sekse en conflictfrequentie en sekse met de negatieve oplossingsstijl berekend, om te toetsen of het verband sterker was voor jongens dan voor meisjes. Daartoe zijn de data eerst gecentreerd, om multicollineariteit te voorkomen.

Aan de voorwaarden voor een regressieanalyse is grotendeels voldaan. Alle variabelen, behalve agressie, waren normaal verdeeld. Indirecte en directe agressie waren rechtsscheef verdeeld (skewness = 1.27 voor indirecte agressie op 15-jarige leeftijd en 1.32 voor indirecte agressie op 16-jarige leeftijd; skewness = 0.86 voor directe agressie op 15-jarige leeftijd en 1.05 voor directe agressie op 16-jarige leeftijd). Omdat deze afwijking niet ernstig is, is hier niet voor gecorrigeerd. Aan alle overige voorwaarden voor de regressieanalyse is voldaan, de variabelen zijn namelijk van intervalniveau, zijn onafhankelijk gemeten, bevatten geen uitschieters, er is geen sprake van homoscedasticiteit, er is sprake van een lineair verband tussen de variabelen en tot slot is er sprake van een homogene spreiding. Het maximaal aantal missings is 1.6% (vijf respondenten) voor alle variabelen, deze respondenten zijn niet meegenomen in de analyses.

Resultaten

In Tabel 1 worden de beschrijvende statistieken gegeven van de verschillende schalen voor jongens en meisjes op 15- en 16-jarige leeftijd en in Tabel 2 staan de correlaties.

Cross-Sectionele Modellen

Om te toetsen of er een verband is tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief gedrag door jongeren, zijn er acht cross-sectionele lineaire regressieanalyses uitgevoerd op 15- en 16-jarige leeftijd. Er is op 15-jarige leeftijd gekeken of er een verband was tussen conflictfrequentie of een negatieve oplossingsstijl, gerapporteerd door moeder of vader en indirect of direct agressief gedrag gerapporteerd door de jongere. Alle analyses zijn herhaald op 16-jarige leeftijd.

Directe agressie. Uit de regressieanalyse met als uitkomstmaat directe agressie op 15-jarige

leeftijd en als voorspellers conflicten met moeder, kwam naar voren dat sekse een significante voorspeller was van directe agressie ($\Delta R^2 = .08$, $p = <.01$; $\beta = .27$, $p = <.01$; Tabel 3). Jongens scoorden hoger op directe agressie dan meisjes. Het toevoegen van de hoofdeffecten had geen significante toename in de verklaarde variantie tot gevolg ($\Delta R^2 = .02$, $p = .20$), maar het toevoegen van de interactie-effecten in de derde stap zorgde wel voor een significante toename in de verklaarde variantie ($\Delta R^2 = .04$, $p = .01$). Het derde model verklaarde 14 procent van de totale variantie. Tegen de verwachting in zijn er in dit derde model geen verbanden gevonden van conflicten met moeder en directe agressie. Daarnaast is er een significant zwak interactie-effect gevonden tussen sekse en moeder-adolescent conflict op directe agressie ($\beta = -.19$, $p = <.01$) en het effect was sterker voor meisjes dan voor jongens (Figuur 1).

Er is eenzelfde analyse uitgevoerd op 16-jarige leeftijd. Er was een sekse effect, jongens scoorden hoger dan meisjes ($\Delta R^2 = .08$, $p = <.01$; $\beta = .27$, $p = <.01$; Tabel 5). Door de toevoeging van zowel de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .03$, $p = .06$) als de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .02$, $p = .26$) nam de verklaarde variantie niet significant toe. Het eerste model verklaarde 8 procent van de totale variantie. Volgens de verwachting, is er wel een significant positief verband tussen moeder-adolescent conflict en het vertonen van directe agressie gevonden ($\beta = .15$, $p = .02$). Tegen de verwachting in zijn er geen verbanden gevonden van een negatieve oplossingsstijl met moeder en directe agressie. Daarnaast is er een significant interactie-effect gevonden tussen sekse en moeder-adolescent conflict op directe agressie ($\beta = -.14$, $p = .03$). Het effect is sterker voor meisjes dan voor jongens (Figuur 2). Er is dus op 15-jarige leeftijd een significante toename van de verklaarde variantie in model drie gevonden in tegenstelling tot model drie op 16-jarige leeftijd. Daarnaast is er op 16-jarige leeftijd wel een significant positief verband tussen moeder-adolescent conflict en het vertonen van directe agressie gevonden, op 15-jarige leeftijd is dit niet gevonden. De overige resultaten van de modellen op beide leeftijden komen overeen.

Dezelfde analyses zijn uitgevoerd voor conflicten die vaders rapporteerden op 15- en op 16-jarige leeftijd. Sekse was een significante voorspeller voor directe agressie op 15-jarige leeftijd ($\Delta R^2 = .08$, $p = <.01$; $\beta = .27$, $p = <.01$; Tabel 4). Jongens hadden een hogere score op directe agressie dan meisjes. Door het toevoegen van de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .01$, $p = .48$) nam de verklaarde variantie niet significant toe. De verklaarde variantie nam wel significant toe door de toevoeging van de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .03$, $p = .02$). Het derde model verklaarde 12 procent van de variantie. Er zijn tegen de verwachting in geen verbanden gevonden tussen conflicten met vader en het vertonen van directe agressie.

Voor directe agressie op 16-jarige leeftijd bleek sekse een significante voorspeller ($\Delta R^2 =$

.08, $p < .01$; $\beta = .29$, $p < .01$; Tabel 6). Jongens scoorden hoger dan meisjes op directe agressie. Het toevoegen van de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .01$, $p = .32$), en het toevoegen van de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .02$, $p = .18$) hadden beide geen significante toename in de verklaarde variantie tot gevolg. Het eerste model verklaarde 8 procent van de totale variantie. Er zijn geen verbanden gevonden van conflicten met vader en directe agressie, dit komt niet overeen met de verwachting. Op 15-jarige leeftijd nam de verklaarde variantie wel significant toe door de toevoeging van de interactie-effecten, dit was op 16-jarige leeftijd niet het geval. Op beide leeftijden komen de overige resultaten van de modellen overeen.

Gezamenlijk tonen deze cross-sectionele modellen met als uitkomstmaat directe agressie dat jongens hoger scoren dan meisjes. Alleen conflictfrequentie tussen moeder en adolescent op 16-jarige leeftijd had een significant verband met het vertonen van directe agressie. Dat er een verband is gevonden is in overeenstemming met de opgestelde hypothese, echter werden de overige verwachte verbanden niet gevonden. Tot slot toonden twee interactie-effecten dat moeder-adolescent conflict op zowel 15- als 16-jarige leeftijd een sterkere voorspeller was voor meisjes dan voor jongens. Dit was niet in overeenstemming met de verwachting. Er zijn geen verbanden gevonden voor het ervaren van conflicten tussen vader en adolescent en er zijn eveneens geen interactie-effecten tussen sekse en conflicten tussen vaders en adolescent op directe agressie gevonden.

Indirecte agressie. Uit de lineaire regressieanalyse, met als uitkomstmaat indirecte agressie op 15-jarige leeftijd, met als voorspellers conflicten gerapporteerd door moeder, bleek dat sekse een significante voorspeller was voor het vertonen van indirecte agressie ($\Delta R^2 = .02$, $p < .01$; $\beta = .14$, $p < .01$; Tabel 3). Meisjes scoorden lager dan jongens op indirecte agressie. Het toevoegen van de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .03$, $p = .03$) zorgde ervoor dat de verklaarde variantie significant toenam, maar het toevoegen van de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .03$, $p = .08$) niet. Het tweede model verklaarde 6 procent van de variantie. Er zijn, tegen de verwachting in, geen verbanden gevonden van conflicten met moeder en indirecte agressie. Er een zwak interactie-effect gevonden tussen sekse en moeder-adolescent conflict op indirecte agressie ($\beta = -.16$, $p = .01$; Figuur 3), het effect was sterker voor meisjes dan voor jongens.

Dezelfde analyse is uitgevoerd voor 16-jarige leeftijd. Er is een effect van sekse in de eerste stap gevonden, jongens scoorden hoger dan meisjes ($\Delta R^2 = .05$, $p < .01$; $\beta = .21$, $p < .01$; Tabel 5). Zowel het toevoegen van de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .02$, $p = .11$), als de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .02$, $p = .10$) had geen significante toename in de verklaarde variantie tot gevolg. Het eerste model verklaarde 5 procent van de variantie. Ook voor het vertonen van indirecte agressie bleek dat

moeder-adolescent conflict een significant positief effect heeft ($\beta = .16, p = .02$), tegen de verwachting in zijn er echter geen overige verbanden gevonden tussen het ervaren van conflicten en indirecte agressie. Op 15-jarige leeftijd wordt er dus een significante toename van de verklaarde variantie gevonden door het toevoegen van de hoofdeffecten, dit effect werd niet gevonden op 16-jarige leeftijd. Op 16-jarige leeftijd is er een significant verband gevonden tussen moeder-adolescent conflict en indirecte agressie en op 15-jarige leeftijd niet. Tot slot werd er op 15-jarige leeftijd een interactie-effect gevonden tussen sekse en moeder-adolescent conflict op indirecte agressie, op 16-jarige leeftijd is dit niet gevonden.

Daarnaast zijn dezelfde analyses uitgevoerd met als rapporteur vader. Voor indirecte agressie op 15-jarige leeftijd bleek sekse een significante voorspeller te zijn ($\Delta R^2 = .02, p = <.01; \beta = .14, p = .02$; Tabel 4). Jongens scoorden hoger dan meisjes op indirecte agressie. Het toevoegen van de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .01, p = .63$) in de tweede stap resulteerde niet in een significante toename van de verklaarde variantie, maar toevoegen van de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .03, p = .03$) in de derde stap wel. Het derde model verklaarde 6 procent van de variantie. Tegen de verwachting in zijn er geen verbanden gevonden tussen conflicten met vader en indirecte agressie.

Dezelfde analyse is uitgevoerd voor 16-jarige leeftijd, wederom was indirecte agressie hoger bij jongens dan bij meisjes ($\Delta R^2 = .02, p = .33; \beta = .23, p = <.01$; Tabel 6). Zowel het toevoegen van de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .08, p = .05$) als het toevoegen van de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .02, p = .33$) had geen significante toename van de verklaarde variantie tot gevolg. Uit het eerste model bleek dat 5 procent van de totale variantie werd verklaard. In tegenstelling tot de verwachting, was er een significant negatief effect van negatieve oplossingsstijl tussen vader en moeder op het vertonen van indirecte agressie ($\beta = -.18, p = .02$). Tegen de verwachting in werden er geen overige verbanden gevonden tussen conflicten met vader en indirecte agressie. Op 15-jarige leeftijd zorgt het toevoegen van de interactie-effecten in de derde stap dus voor een significante toename van de verklaarde variantie, dit wordt op 16-jarige leeftijd niet gevonden. Op 16-jarige leeftijd wordt er een negatief effect van de negatieve oplossingsstijl tussen vader en moeder op indirecte agressie gevonden, en op 15-jarige leeftijd niet. De overige resultaten tussen de leeftijden komt overeen.

Samengevat laten de cross-sectionele modellen met als uitkomstmaat indirecte agressie zien dat jongens significant hoger scoren dan meisjes. Van alle effecten die zijn getest, was alleen moeder-adolescent conflict op 16-jarige leeftijd, en met name voor meisjes, een positieve voorspeller voor indirecte agressie. Dit komt overeen met de opgestelde verwachting. Echter, zijn de andere verwachte verbanden niet gevonden. Tegen de verwachting in werd er een negatief verband gevonden tussen een negatieve oplossingsstijl tussen vader en moeder en indirecte agressie.

Tot slot is er één interactie-effect gevonden tussen sekse en moeder-adolescent conflict op indirecte agressie, op 15-jarige leeftijd. In tegenstelling tot de verwachting bleek het effect groter te zijn voor meisjes dan voor jongens.

Longitudinale Modellen.

Om de richting van het verband tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van agressief gedrag aan te tonen, zijn er ook longitudinale modellen gedraaid. Allereerst is er gekeken naar het effect van conflicten op agressie op latere leeftijd. Bij een significant verband werd de richting van het verband ook andersom geanalyseerd. Er worden voor zowel directe als indirecte agressie verschillende modellen gedraaid. Er wordt tevens gedifferentieerd voor moeder en vader als rapporteur.

Effecten van conflicten op latere directe agressie. In het longitudinale model met als uitkomstmaat directe agressie en als voorspellers conflicten gerapporteerd door moeder (Tabel 7), was er naast een effect van sekse in de eerste stap, jongens scoorden hoger dan meisjes ($\Delta R^2 = .08$, $p = <.01$; $\beta = .14$, $p = <.01$), een significante verbetering door het toevoegen van de stabiliteit van directe agressie ($\Delta R^2 = .26$, $p = <.01$; $\beta = .51$, $p = <.01$). Het toevoegen van zowel de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .01$, $p = .18$) als de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .01$, $p = .36$) zorgde niet voor een significante toename. Het tweede model verklaarde 34 procent van de totale variantie. Er zijn geen significante verbanden gevonden, maar wel een trend tussen moeder-adolescent conflict en directe agressie een jaar later ($\beta = .09$, $p = .08$).

Voor vaders is dezelfde analyse uitgevoerd (Tabel 8). Tegen de verwachting in was er alleen een sekse effect, jongens scoorden hoger dan meisjes ($\Delta R^2 = .08$, $p = <.01$, $\beta = .14$, $p = <.01$), en de stabiliteit van directe agressie ($\Delta R^2 = .26$, $p = <.01$, $\beta = .51$, $p = <.01$), maar geen significante verbetering van het model door toevoeging van de hoofdeffecten in stap 3 ($\Delta R^2 = .01$, $p = .63$), of de interactie-effecten in stap 4 ($\Delta R^2 = .01$, $p = .17$). Het tweede model verklaarde 34 procent van de totale variantie. Er zijn, tegen de verwachting in, geen significante effecten gevonden tussen conflicten gerapporteerd door vader en directe agressie.

Gezamenlijk laten deze longitudinale modellen zien dat er een stabiliteit was van directe agressie, en dat jongens hoger scoorden dan meisjes. Echter tegen de verwachting in waren er geen longitudinale effecten van conflicten tussen ouders, of van conflicten tussen ouders en hun kinderen op latere directe agressie. Er is echter wel een trend aangetroffen tussen conflictfrequentie tussen moeder en adolescent op latere directe agressie.

Effecten van conflicten op latere indirecte agressie. Daarnaast is er in het longitudinale model met als uitkomstmaat indirecte agressie en als voorspellers conflicten gerapporteerd door

moeder (Tabel 7), een effect van sekse in de eerste stap gevonden, jongens scoorden hoger dan meisjes ($\Delta R^2 = .05$, $p = <.01$; $\beta = .14$, $p = <.01$). Er is daarnaast een significante verbetering gevonden door het toevoegen van de stabiliteit van indirecte agressie ($\Delta R^2 = .34$, $p = <.01$; $\beta = .59$, $p = <.01$). Het toevoegen van zowel de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .01$, $p = .40$) als de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .01$, $p = .68$) zorgde niet voor een significante toename. Het tweede model verklaarde 38 procent van de totale variantie. Er zijn geen significante effecten gevonden van conflict op indirecte agressie een jaar later, dit is in tegenstelling tot de hypothese.

Bij het model met als rapporteur vader is hetzelfde gevonden (Tabel 8). Tegen de verwachting in is er alleen voor sekse, jongens scoorden hoger dan meisjes ($\Delta R^2 = .05$, $p = <.01$; $\beta = .14$, $p = <.01$), en voor stabiliteit van indirecte agressie ($\Delta R^2 = .34$, $p = <.01$; $\beta = .58$, $p = <.01$) een significant effect gevonden. Het toevoegen van zowel de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .01$, $p = .41$) als de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .01$, $p = .56$) hadden geen significante toename van de verklaarde variantie tot gevolg. Het tweede model verklaarde 38 procent van de totale variantie. Conflicten met vaders voorspelde agressie een jaar later niet, dit komt niet overeen met de opgestelde hypothese.

De longitudinale modellen lieten gezamenlijk zien dat er een stabiliteit was van indirecte agressie, en dat jongens hoger scoorden dan meisjes. Echter in tegenstelling tot de hypothesen zijn er geen significante verbanden gevonden tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van indirecte agressie op latere leeftijd.

Effecten van agressie op latere conflicten tussen ouders en jongeren. Omdat er een trend is gevonden tussen de frequentie van conflicten tussen moeder en adolescent en directe agressie, is er tevens gekeken of het verband ook andersom gevonden werd. In het longitudinale model met als uitkomstmaat moeder-adolescent conflict en als voorspellers directe en indirecte agressie gerapporteerd door de jongere (Tabel 9), was er geen effect van sekse in de eerste stap ($\Delta R^2 = .01$, $p = .06$; $\beta = .05$, $p = .25$). Daarnaast was er wel een significante verbetering door het toevoegen van de stabiliteit van conflictfrequentie ($\Delta R^2 = .47$, $p = <.01$; $\beta = .68$, $p = <.01$). Het toevoegen van zowel de hoofdeffecten ($\Delta R^2 = .00$, $p = .71$) als de interactie-effecten ($\Delta R^2 = .00$, $p = .98$) zorgde niet voor een significante toename. Het tweede model verklaarde 48 procent van de totale variantie. Er zijn geen significante verbanden gevonden tussen agressief gedrag en conflicten een jaar later. Dit is niet in overeenstemming met de opgestelde hypothese.

Discussie

In deze 2-jarige longitudinale multi-informant studie is het verband tussen het ervaren van conflicten in de thuissituatie en het vertonen van direct en indirect agressief gedrag, bij jongens en meisjes onderzocht. Theoretisch is het aannemelijk dat jongeren die opgroeien in een gezin waar

veel agressie en conflicten tussen familieleden voorkomen, zelf meer agressief gedrag gaan vertonen (*coercion theory*: Granic & Patterson, 2006; Patterson, 1982; Patterson et al., 1992; Reid et al., 2002 en ook de sociale leertheorie: Bandura, 1977; 1973; Bandura et al., 1963; 1961). Er is naar diverse aspecten van conflicten, en naar verschillende relaties binnen de thuissituatie gekeken. Meer specifiek is conflictfrequentie tussen ouders en jongeren, een negatieve oplossingsstijl van conflicten tussen ouders en jongeren, conflictfrequentie tussen beide ouders, en een negatieve oplossingsstijl tussen beide ouders onderzocht. Slechts een van de voorspellers hing duidelijk samen met agressie van jongeren, namelijk de frequentie van conflicten tussen moeders en hun kinderen. Bovendien toonden interactie-effecten met sekse dat deze verbanden met name voor meisjes aanwezig waren. Een longitudinale test van dit verband liet zien dat dit effect kan worden geduid in de richting van conflicten met moeders naar latere agressie bij adolescenten, en niet andersom.

Conflictfrequentie met Moeders als Risicofactor voor Agressie

Wat opvallend is aan de gevonden resultaten is dat alleen conflict frequentie met moeder een positief significant verband heeft met het vertonen van agressief gedrag. Dit verband komt overeen met de opgestelde hypothesen, er werd echter ook een verband tussen een negatieve oplossingsstijl en agressief gedrag verwacht. De gevonden resultaten komen deels overeen met de *coercion theory* van Patterson (1982). Zo werd er volgens de theorie van Patterson (1982) ook een positief verband verwacht tussen een negatieve oplossingsstijl en agressief gedrag.

De gevonden resultaten komen niet overeen met andere onderzoeken naar het verband tussen negatieve oplossingsstijlen en het vertonen van agressie (Branje et al., 2009; Jaffee & D'Zurilla, 2003). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat in tegenstelling tot eerder onderzoek er in dit onderzoek gebruik is gemaakt van vader en moeder als aparte informant. In het onderzoek van bijvoorbeeld Branje en collega's (2009) werden de resultaten van moeder en vader samengevoegd, dit zou dus een vertekend beeld kunnen geven.

Een theoretische verklaring voor het verschil in uitkomst tussen vader en moeder zou kunnen zijn dat ouders een andere rol hebben in de opvoeding. Uit onderzoek blijkt namelijk dat moeders meer betrokken zijn bij de kinderen dan vaders, en moeders meer contact hebben met het kind (Parke & Tinsley, 1987; Wille, 1995). Hierdoor is het mogelijk dat moeders meer conflicten rapporteren omdat zij een andere rol hebben in de opvoeding, of omdat conflicten met moeders meer impact hebben op de jongere. Omdat moeders meer betrokken zijn bij de opvoeding is het ook mogelijk dat jongeren meer conflicten met hun moeder hebben omdat hier meer mogelijkheden toe zijn. Moeders zijn namelijk vaker in de nabijheid van hun kinderen dan vaders. Dit komt overeen

met de theorieën van Bandura (1977; 1973) en Patterson (1982).

In dit onderzoek is er naar de richting van het verband gekeken door middel van een longitudinaal model. Mogelijk roept agressief gedrag van jongeren ook conflicten op in de thuissituatie. Het verband tussen het gedrag van kinderen en ouders is namelijk bidirectioneel (Bell, 1986; Patterson, 1982). In tegenstelling tot de hiervoor besproken theorieën is er in dit onderzoek een duidelijke eenzijdige trend gevonden tussen het aantal conflicten tussen moeder en adolescent en het vertonen van agressie op latere leeftijd. Andersom is dit verband niet gevonden, dit komt niet overeen met de verwachting. Dit suggereert dat conflicten met moeder een risicofactor vormen voor het vertonen van agressief gedrag. Het vertonen van agressief gedrag door de jongere is echter geen risicofactor voor meer conflicten in de thuissituatie.

Een onverwacht resultaat was dat er een negatief verband gevonden is tussen de negatieve oplossingsstijl tussen vader en moeder en het vertonen van indirecte agressie door jongeren op 16-jarige leeftijd. Mogelijk is dit verband veroorzaakt door suppressie. Dit verband is daarom waarschijnlijk spurieus en wordt daarom niet geïnterpreteerd.

Praktische Implicaties

Deze bevindingen hebben enkele praktische implicaties. De resultaten in dit onderzoek verschillen van de resultaten van het onderzoek van Kloosterboer (2009), die duiden op een verband tussen huiselijk geweld en het plegen van geweld. Een verklaring hiervoor is dat in het onderzoek van Kloosterboer (2009) is gekeken naar huiselijk geweld en in dit onderzoek naar conflicten in de thuissituatie. De uitkomstmaat is tevens verschillend, er wordt in het onderzoek van Kloosterboer (2009) gekeken naar geweld, in dit onderzoek is er gekeken naar het vertonen van agressief gedrag. Daarnaast was het verband in het onderzoek van Kloosterboer (2009) niet significant maar kwam het verband enkel naar voren door middel van een dossieranalyse. Tot slot is er een verschil tussen de steekproeven die zijn gebruikt. In het onderzoek van Kloosterboer (2009) is gebruik gemaakt van jongeren die in aanraking zijn gekomen met de Raad voor de Kinderbescherming Haarlem, terwijl in dit onderzoek gebruik is gemaakt van een a-selecte steekproef van jongeren uit de normale populatie. Mogelijk was er in het onderzoek van Kloosterboer (2009) een overrepresentatie van jongeren die te maken hebben met veel risicofactoren.

Dit onderzoek laat zien dat vroegtijdige signalering van veel conflicten binnen een gezin, en dan met name tussen de moeder en het kind, mogelijk toekomstig agressief gedrag kan voorkomen. Door middel van een adequate interventie binnen het gezin kunnen toekomstige conflicten voorkomen worden wat de ontwikkeling van agressief gedrag voorkomt. Er moet dan vooral gedacht worden aan communicatieve interventies (bijvoorbeeld de interventie Vaardigheden Voor

Ouders; Nederlands Jeugd Instituut, 2010) waarin gewerkt wordt aan betere sociale vaardigheden tussen de gezinsleden (en dan met name tussen moeder en kind). Het is aannemelijk dat betere sociale vaardigheden bijdragen aan minder conflicten binnen het gezin (Branje et al., 2009). Daarnaast zal er bij jongeren die door agressief gedrag in aanvaring komen met bijvoorbeeld schoolleiding, of erger, met justitie, ook gekeken moeten worden naar de gezinssituatie. Agressief gedrag wordt dus deels verklaard door de gezinssituatie, en mogelijke interventies zullen hierop gericht moeten worden.

Limitaties

Aan deze studie zijn enkele limitaties verbonden. Allereerst zijn er limitaties die betrekking hebben tot de steekproef die is gebruikt. Er is voor het rapporteren van de conflicten in de thuissituatie namelijk alleen gebruik gemaakt van vaders en moeders en zijn jongeren zelf, broers en/of zussen niet gebruikt als informanten. Daarnaast is voor het in kaart brengen van het vertonen van agressief gedrag door de jongere gebruik gemaakt van zelfrapportages, hoewel dit beschouwd wordt als een redelijk betrouwbare manier van data verzamelen (Jolliffe et al., 2003), kan de predictieve validiteit van dit onderzoek vergroot worden door het gebruik van andere informanten (bijvoorbeeld leerkrachten en ouders; Farrington, Loeber, Stouthamer-Loeber, Van Kammen & Schmidt, 1996). In verder onderzoek kan voor zowel het rapporteren van de conflicten als het agressief gedrag door de jongere gebruik gemaakt worden van meerdere informanten, zoals leerkrachten, broers, zussen en officiële documenten. Daarnaast kan er in verder onderzoek naast de conflicten die de jongere ervaart met ouders, ook conflicten die een jongere ervaart met broers en zussen, leeftijdsgenoten of leraren worden meegenomen. In eerder onderzoek is namelijk gebleken dat er een verband bestaat tussen zowel conflicten binnen het gezin (met ouders en broers of zussen) als buiten het gezin (met leeftijdsgenoten of leraren) en het vertonen van agressief gedrag van jongeren (Cummings, Goeke-Morey & Papp, 2004; Aguilar, O'Brien, August, Aoun & Hektner, 2001; Botvin, Borbely, Graber, Nichols & Brooks-Gunn, 2005). Ten tweede zijn er limitaties omtrent de generaliseerbaarheid van dit onderzoek. De steekproef bestond namelijk uit Nederlandse jongeren afkomstig uit tweeoudergezinnen. Dit is een *low-risk* steekproef en daarom is het onduidelijk in welke mate de gevonden uitkomsten van dit onderzoek gegeneraliseerd kunnen worden naar jongeren die te maken hebben met meerdere risicofactoren (bijvoorbeeld jongeren die afkomstig zijn uit achterstandsbuurten, jongeren die afkomstig zijn uit families met een lage sociaal economische status of jongeren van andere etniciteiten). Tot slot is de gevonden verklaarde variantie in dit onderzoek laag. Dit zou erop kunnen wijzen dat er, naast conflictfrequentie, andere variabelen gerelateerd zijn aan het vertonen van agressief gedrag door jongeren. Voorbeelden van

andere variabelen kunnen het agressieve gedrag van ouders (Conger, Nepl, Kim & Scaramella, 2003), hechtingsproblemen van de jongere (Barrett & Holmes, 2001) of agressieve vrienden van de jongere zijn (Bandura, Grusec & Menlove, 1966; Farrell & Mazefsky, 2005; DiLalla, Mitchell, Arthur & Pagliocca, 1988).

Samenvattend is er in deze 2-jarige longitudinale multi-informant studie een cross-sectioneel verband gevonden tussen de frequentie van conflicten tussen moeder en adolescent en het vertonen van zowel direct als indirect agressief gedrag. Er is een longitudinaal verband gevonden tussen frequentie van conflicten tussen moeder en adolescent en het vertonen van direct agressief gedrag. Dit effect was over het algemeen sterker voor meisjes dan voor jongens. Andersom is dit verband niet gevonden. Dit suggereert dat vooral meisjes die meer conflicten ervaren met hun moeder, meer direct agressief gedrag zullen vertonen op latere leeftijd. Dergelijke verbanden zijn niet gevonden voor vaders, en ook alleen met conflict frequentie, niet met een negatieve oplossingsstijl van conflicten. Dit onderzoek toont het belang aan van conflictfrequentie met moeders als mogelijke risicofactor voor agressief gedrag bij met name meisjes. Ook suggereert het dat de relatie tussen een moeder en het kind invloed heeft op het vertonen van antisociaal gedrag op latere leeftijd. De relatie met vader lijkt minder van belang voor het vertonen van antisociaal gedrag op latere leeftijd. Het laat tevens zien dat het belangrijk is te kijken naar de gezinssituatie bij interventies voor agressief gedrag bij jongeren.

Literatuurlijst

- Aguilar, B., O'Brien, K. M., August, G. J., Aoun, S. L., & Hektner, J. M. (2001). Relationship quality of aggressive children and their siblings: a multiinformant, multimeasure investigation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *29*, 479-489.
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of General Psychology*, *8*, 291-322.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: a social learning analysis*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Bandura, A., Grusec, J. E., & Menlove, F. L. (1966). Observational learning as a function of symbolization and incentive set. *Child Development*, *37*, 499-506.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, *63*, 575-582.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1963). Imitation of film-mediated aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, *66*, 3-11.
- Barber, J. G., & Delfabbro, P. (2000). Predictors of adolescent adjustment: parent-peer relationships and parent-child conflict. *Child and Adolescent Social Work Journal*, *17*, 275-288.
- Barrett, P. M., & Holmes, J. (2001). Attachment relationships as predictors of cognitive interpretation and response bias in late adolescence. *Journal of Child and Family Studies*, *10*, 51-65.
- Bell, R. Q. (1986) A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological Review*, *75*, 81-95.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behaviour*, *18*, 117-127.
- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J., & Osterman, K. (1992). *The Direct and Indirect Aggression scales*. Vasa, Finland: Abo Akademi University, Department of Social Sciences.
- Botvin, G. J., Borbely, C. J., Graber, K. A., Nichols, T., & Brooks-Gunn, J. (2005). Sixth graders' conflict resolution in role plays with a peer, parent, and teacher. *Journal of Youth and Adolescence*, *34*, 279-291.
- Branje, S. J. T., Van Doorn, M., Van der Valk, I., & Meeus W. (2009). Parent-adolescent conflicts, conflict resolution types, and adolescent adjustment. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *30*, 195-204.

- Carroll, P., & Schute, R. (2005). School peer victimization of young people with craniofacial conditions: A comparative study. *Psychology, Health and Medicine, 10*, 291-304.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). *Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010*. Gevonden 15 maart 2012, op <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/0644989A-B7A6-44C8-89E4-785ED1084E52/0/2011jeugdcrimwodccbpub.pdf>
- Conger, R. D., Neppl, T., Kim, K. J., & Scaramella, L. (2003). Angry and aggressive behavior across three generations: a prospective, longitudinal study of parents and children. *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*, 143-160.
- Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C., & Papp, L. M. (2004). Everyday marital conflict and child aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*, 191-202.
- DiLalla, L. F., Mitchell, C. M., Arthur M. W., & Pagliocca, P. M (1988). Aggression and delinquency: family and environmental factors. *Journal of Youth and Adolescence, 17*, 233-246.
- Dodge, K. A. (1991) The structure and function of reactive and reactive aggression. In: Pepler D. J., & Rubin, K. H. (1991). *The development and treatment of childhood aggression*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eron, L. D., Huesmann, L. R., Brice, P., Fischer, P., & Mermelstein, R. (1983). Age trends in the development of aggression, sex typing, and related television habits. *Developmental Psychology, 19*, 71-77.
- Evans, S. E., Davies, C., & DiLillo, D. (2008). Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes. *Aggression and violent behavior, 13*, 131-140.
- Farrell, A. D., & Mazefsky, C. A. (2005). The role of witnessing violence, peer provocation, family support, and parenting practices in the aggressive behaviour of rural adolescents. *Journal of Child and Family Studies, 14*, 71-85.
- Farrington, D. P., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Van Kammen, W. B., & Schmidt, L. (1996). Self-reported delinquency and a combined delinquency seriousness scale based on boys mothers, and teachers: concurrent and predictive validity for African-Americans and Caucasians. *Criminology, 34*, 493-209.
- Granic, I., & Patterson, G.R. (2006). Toward a comprehensive model of antisocial development: a dynamic systems approach. *Psychological Review, 113*, 101-131.
- Hale III, W. W., Van der Valk, I, Akse, J., & Meeus, W. (2008). The interplay of early adolescents' depressive symptoms aggression and perceived parental rejection: a four-year community

study. *Journal of Youth Adolescence*, 37, 928-940.

- Huesmann, L. R., Eron, L. D., Lefkowitz, M. M., & Walder, L. O. (1984). Stability of aggression over time and generations. *Developmental Psychology*, 20, 1120-1134.
- Jaffee, W. B., & D'Zurilla, T. J. (2003). Adolescent problem solving, parent problem solving, and externalizing behavior in adolescents. *Behavior Therapy*, 34, 295-311.
- Jenkins Tucker, C., McHale, S. M., & Crouter, A. C. (2003). Conflict resolution, links with adolescents' family relationships and individual well-being. *Journal of family issues*, 24, 715-736.
- Jolliffe, D., Farrington, D. P., Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Hill, K. G., & Kosterman, R. (2003). Predictive, concurrent, prospective and retrospective validity of self-reported study of delinquency. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 13, 179-197.
- Karriker-Jaffe, K. J., Foshee, V. A., Ennett, S. T., & Suchindran, C. (2008). The development of aggression during adolescence: sex differences in trajectories of physical and social aggression among youth in rural areas. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 1227-1236.
- Kashani, J. H., Jones, M. R., Borduin, C. M., Thomas, L., & Reid, R. C. (2000). Individual characteristics and peer relations of psychiatrically hospitalized aggressive youths implications for treatment. *Child Psychiatry and Human Development*, 30, 145-159.
- Kloosterboer (2009). *Geweld ervaren kan leiden tot geweld plegen*. Unpublished manuscript, Utrecht University, the Netherlands.
- Kurdek, L. A. (1994). Conflict resolution styles in gay, lesbian, heterosexual nonparent, and heterosexual parent couples. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 705-722.
- Laursen, B. (1993). The perceived impact of conflict on adolescent relationships. *Merrill- Palmer Quarterly*, 39, 535-550.
- Lindeman, M., Harakka, T., & Keltikangas-Järvinen, L. (1997). Age and gender differences in adolescents reactions to conflict situations: aggression, prosociality, and withdrawal. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 339-351.
- Loeber, R., & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371-410.
- McKelvey, L. M., Whiteside-Mansell, L., Bradley, R. H., Casey, P. H., Conners-Burrow, N. A., & Barrett, K. W. (2011). Growing up in violent communities: do family conflict and gender moderate impacts on adolescents' psychosocial development? *Journal of Abnormal Child*

Psychology, 39, 95-107.

- Miller-Johnson, S., Coie, J. D., Maumary-Gremaud, A., Lochman, J., & Terry, R. (1999). Relationship between childhood peer rejection and aggression and adolescent delinquency severity and type among African American youth. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 7, 137-147.
- Morgan, J., Robinson, D., & Aldridge, J. (2002). Parenting stress and externalizing child behaviour. *Child and Family Social Work*, 7, 219-225.
- Mrug, S., & Windle, M. (2010). Prospective effects of violence exposure across multiple contexts on early adolescents' internalizing and externalizing problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 953-961.
- Nederlands Jeugd Instituut (2010). *Vaardigheden Voor Ouders (VVO)*. Gevonden op 16 mei 2012, op [http://www.nji.nl/smartsite.dws?id=37990&recordnr=566&adlibtitel=Vaardigheden Voor Ouders \(VVO\)&setembed=](http://www.nji.nl/smartsite.dws?id=37990&recordnr=566&adlibtitel=Vaardigheden%20Voor%20Ouders%20(VVO)&setembed=)
- Owens, L. D. (1996). Sticks and stones and sugar and spice: girls' and boys' aggression in school. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 6, 45-55.
- Parke, R., & Tinsley, B. (1987). Family interaction in infancy. In: Osofsky J. D. (1987). *Handbook of infant development*. New York: John Wiley & Sons.
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102, 357-389.
- Patterson, G.R. (1982). *Coercive family process*. Eugene, Oregon: Castilia Publishing Company.
- Patterson, G. R., Reid, J. B., & Dishion, T. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR: Castilia.
- Reid, J. B., Patterson, G. R., & Snyder, J. (2002). *Antisocial behavior in children and adolescents: A developmental analysis and model for intervention*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Van Doorn, M. D., Branje, S. J. T., & Meeus, W. H. J. (2007). Longitudinal transmission of conflict resolution styles from marital relationships to adolescent-parent relationships. *Journal of Family Psychology*, 21, 426-434.
- Van Doorn, M. D., Branje, S.J. T., & Meeus, W. H. J. (2008). Conflict resolution in parent adolescent relationships and adolescent delinquency. *The Journal of Early Adolescence*, 28, 503-527.
- Wasserman, G. A., Miller, L. S., Pinner, E., & Jaramillo, B. (1996). Parenting predictors of early conduct problems in urban, high-risk boys. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, 1227-1236.

- Wille, D. E. (1995). The 1990s: gender differences in parenting roles. *Sex Roles, 33*, 803-817.
- Wolfe, D. A., Crooks, C. C., Chiodo, D., & Jaffe, P. (2009). Child maltreatment, bullying, gender-based harassment, and adolescent dating violence: making the connections. *Psychology of Women Quarterly, 33*, 21-24.
- Wolfe, D. A., Crooks, C. V., Lee, V., McIntyre-Smith, A., & Jaffe, P. G. (2003). The effects of children's exposure to domestic violence: A meta-analysis and critique. *Clinical Child and Family Psychology Review, 6*, 171-187.

Bijlage

Tabel 1
Beschrijvende Statistieken van de Schalen

Schalen	Jongens				Meisjes			
	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Indirecte agressie, 15	1.00	2.92	1.48	0.37	1.00	3.00	1.37	0.37
Directe agressie, 15	1.00	3.40	1.65	0.50	1.00	2.80	1.38	0.43
Conflict m-a, 15	1.00	2.97	1.86	0.47	1.03	3.39	1.78	0.48
Oplossingsstijl m-a, 15	1.00	3.20	1.73	0.47	1.00	2.80	1.65	0.46
Conflict m-v, 15	1.00	3.00	1.57	0.46	1.00	3.63	1.60	0.47
Oplossingsstijl m-v, 15	1.00	3.80	1.71	0.56	1.00	3.80	1.70	0.52
Conflict v-a, 15	1.00	3.12	1.90	0.49	1.00	3.47	1.74	0.53
Oplossingsstijl v-a, 15	1.00	3.60	1.76	0.51	1.00	3.00	1.65	0.48
Conflict v-m, 15	1.00	3.06	1.64	0.49	1.00	3.31	1.65	0.51
Oplossingsstijl v-m, 15	1.00	3.40	1.59	0.54	1.00	3.40	1.60	0.55
Indirecte agressie, 16	1.00	3.25	1.49	0.40	1.00	2.58	1.32	0.32
Directe agressie, 16	1.00	3.00	1.58	0.48	1.00	2.60	1.32	0.38
Conflict m-a, 16	1.00	3.38	1.86	0.51	1.00	3.21	1.75	0.51
Oplossingsstijl m-a, 16	1.00	3.60	1.68	0.49	1.00	3.00	1.64	0.45
Conflict m-v, 16	1.00	2.94	1.56	0.47	1.00	3.07	1.59	0.47
Oplossingsstijl m-v, 16	1.00	4.00	1.71	0.59	1.00	3.60	1.66	0.52
Conflict v-a, 16	1.00	3.62	1.83	0.50	1.00	3.15	1.70	0.46
Oplossingsstijl v-a, 16	1.00	3.60	1.70	0.52	1.00	3.40	1.65	0.49
Conflict v-m, 16	1.00	3.06	1.59	0.46	1.00	3.44	1.60	0.47
Oplossingsstijl v-m, 16	1.00	3.20	1,61	0.62	1.00	3.00	1.61	0.53

Note. $n_{jongens}$ = 144-149, $n_{meisjes}$ = 150-160. m = moeder, v = vader, a = adolescent, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 2
Correlaties tussen de Variabelen

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.
1. Indirecte agressie, 15		.60	.24	.15	.04	.21	.18	.10	-.04	-.07	.62	.48	.21	.12	.02	.23	.06	-.01	-.07	-.12
2. Directe agressie, 15	.56		.30	.21	-.02	.08	.18	.10	-.11	-.09	.41	.65	.24	.15	-.02	.09	.09	.04	-.16	-.03
3. Conflict m-a, 15	-.00	-.08		.37	.27	.10	.35	.15	-.03	-.10	-.04	-.01	.67	.36	.25	.14	.29	.10	-.05	-.05
4. Oplossingsstijl m-a, 15	.11	.03	.40		.09	.50	.17	.17	-.01	.09	-.06	.04	.27	.68	.14	.39	.12	.15	.01	.02
5. Conflict m-v, 15	.10	.06	.31	.18		.28	.04	.06	.45	.10	.04	.02	.23	.11	.73	.34	.00	.05	.38	.13
6. Oplossingsstijl m-v, 15	.11	.09	.24	.61	.44		.07	.12	.18	.13	-.03	-.04	.14	.44	.25	.69	.00	.10	.13	.05
7. Conflict v-a, 15	-.05	-.02	.47	.17	.15	.03		.40	.42	.14	-.10	-.00	.19	.18	.07	.12	.75	.25	.44	.11
8. Oplossingsstijl v-a, 15	.02	-.05	.17	.22	.24	.24	.38		.28	.68	-.11	.03	.13	.25	.13	.16	.32	.74	.24	.58
9. Conflict v-m, 15	.04	.06	.13	.03	.45	.24	.48	.30		.35	-.04	.06	-.10	-.01	.23	.27	.35	.20	.71	.27
10. Oplossingsstijl v-m, 15	.10	.01	.14	.18	.45	.38	.20	.62	.42		-.06	.14	-.07	.12	.13	.22	.04	.59	.29	.73
11. Indirecte agressie, 16	.58	.50	.23	.09	.01	.06	.12	.07	-.12	-.08		.57	.29	.15	.08	.07	-.02	-.01	-.20	-.22
12. Directe agressie, 16	.28	.43	.32	.10	-.04	-.00	.13	-.00	-.17	-.15	.50		.24	.05	-.06	-.05	.01	-.04	-.22	-.19
13. Conflict m-a, 16	.04	-.02	.72	.31	.38	.33	.31	.16	.20	.21	-.01	-.04		.46	.35	.14	.30	.09	-.15	-.06
14. Oplossingsstijl m-a, 16	.09	.07	.35	.72	.29	.63	.16	.25	.20	.25	-.08	-.01	.49		.25	.47	.25	.21	.04	.08
15. Conflict m-v, 16	.10	.11	.31	.19	.75	.44	.14	.14	.44	.37	-.02	-.09	.39	.35		.39	.09	.12	.33	.17
16. Oplossingsstijl m-v, 16	.06	.03	.27	.44	.50	.73	.09	.24	.36	.35	-.02	-.10	.35	.64	.55		.01	.13	.24	.12
17. Conflict v-a, 16	.00	.07	.31	.19	.05	.12	.63	.36	.34	.19	-.08	-.04	.37	.23	.10	.13		.30	.44	.16
18. Oplossingsstijl v-a, 16	-.02	-.01	.19	.30	.19	.32	.30	.71	.25	.54	-.09	.06	.26	.32	.17	.26	.42		.25	.66
19. Conflict v-m, 16	.02	.09	.15	.11	.38	.25	.35	.23	.67	.37	-.03	-.00	.11	.23	.52	.32	.36	.24		.36
20. Oplossingsstijl v-m, 16	.08	-.04	.06	.18	.41	.36	.12	.66	.37	.74	-.11	.05	.13	.24	.34	.38	.16	.58	.36	

Note. $r \geq .16$ $p < .01$, $r \geq .21$ $p < .05$. Boven de diagonaal meisjes, onder de diagonaal jongens. m = moeder, v = vader, a = adolescent, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 3
Lineaire Regressie Analyse Moeder op 15-Jarige Leeftijd

	Directe agressie								Indirecte agressie							
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.08	<.01	.08	<.01					.02	<.01	.02	<.01
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.14	.03	.28	<.01					.06	.02	.15	<.01				
Model 2					.10	<.01	.02	.20					.06	<.01	.03	.03
Sekse	.13	.03	.27	<.01					.05	.02	.14	<.01				
Conflict m-a	.09	.06	.09	.17					.08	.05	.10	.13				
Oplossingsstijl m-a	.06	.07	.05	.46					.02	.06	.02	.77				
Conflict m-v	-.03	.06	-.03	.63					-.01	.05	-.01	.88				
Oplossingsstijl m-v	.04	.06	.05	.49					.09	.05	.13	.07				
Model 3					.14	<.01	.04	.01					.08	<.01	.03	.08
Sekse	.13	.03	.27	<.01					.05	.02	.14	<.01				
Conflict m-a	.07	.06	.07	.24					.07	.05	.09	.16				
Oplossingsstijl m-a	.04	.07	.04	.57					.02	.06	.03	.73				
Conflict m-v	-.03	.06	-.03	.68					.00	.05	.00	.96				
Oplossingsstijl m-v	.06	.06	.07	.35					.09	.05	.13	.08				
Sekse * Conflict m-a	-.20	.06	-.19	<.01					-.13	.05	-.16	.01				
Sekse * Oplossingsstijl m-a	-.04	.07	-.04	.59					.06	.06	.08	.27				
Sekse * Conflict m-v	.08	.06	.08	.21					.07	.05	.09	.16				
Sekse * Oplossingsstijl m-v	.03	.06	.03	.66					-.08	.05	-.11	.12				

Note. m = moeder, v = vader, a = adolescent.

Tabel 4
Lineaire Regressie Analyse Vader op 15-Jarige Leeftijd

	Directe agressie								Indirecte agressie							
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.08	<.01	.08	<.01					.02	<.01	.02	<.01
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.14	.03	.28	<.01					.06	.02	.15	.01				
Model 2					.09	<.01	.01	.48					.03	.09	.01	.63
Sekse	.13	.03	.26	<.01					.05	.02	.13	.02				
Conflict v-a	.09	.06	.09	.18					.06	.05	.08	.26				
Oplossingsstijl v-a	.04	.08	.04	.64					.04	.06	.05	.56				
Conflict v-m	-.05	.06	-.05	.46					-.03	.05	-.04	.53				
Oplossingsstijl v-m	-.05	.07	-.06	.47					-.01	.06	-.02	.85				
Model 3					.12	<.01	.03	.02					.06	.02	.03	.03
Sekse	.13	.03	.27	<.01					.05	.02	.14	.02				
Conflict v-a	.06	.06	.06	.37					.04	.05	.05	.49				
Oplossingsstijl v-a	.06	.08	.06	.45					.05	.06	.07	.41				
Conflict v-m	-.02	.06	-.03	.71					-.02	.05	-.03	.68				
Oplossingsstijl v-m	-.07	.07	-.07	.34					-.02	.06	-.02	.78				
Sekse * Conflict v-a	-.10	.06	-.11	.10					-.09	.05	-.13	.07				
Sekse * Oplossingsstijl v-a	-.13	.08	-.14	.09					-.08	.06	-.11	.18				
Sekse * Conflict v-m	.12	.06	.13	.05					.05	.05	.07	.32				
Sekse * Oplossingsstijl v-m	.09	.07	.10	.19					.10	.06	.15	.06				

Note. m = moeder, v = vader, a = adolescent.

Tabel 5
Lineaire Regressie Analyse Moeder op 16-Jarige Leeftijd

	Directe agressie								Indirecte agressie							
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.08	<.01	.08	<.01					.05	<.01	.05	<.01
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.13	.02	.29	<.01					.08	.02	.23	<.01				
Model 2					.11	<.01	.03	.06					.08	<.01	.02	.11
Sekse	.12	.03	.27	<.01					.08	.02	.21	<.01				
Conflict m-a	.13	.06	.15	.02					.12	.05	.16	.02				
Oplossingsstijl m-a	.00	.07	.00	1.00					-.02	.06	-.02	.80				
Conflict m-v	-.10	.06	-.10	.12					.00	.05	.00	.96				
Oplossingsstijl m-v	-.05	.06	-.06	.42					-.04	.05	-.06	.41				
Model 3					.13	<.01	.02	.26					.10	<.01	.02	.10
Sekse	.12	.03	.27	<.01					.08	.02	.21	<.01				
Conflict m-a	.13	.06	.15	.02					.12	.05	.16	.02				
Oplossingsstijl m-a	.00	.07	.00	1.00					-.02	.06	-.02	.69				
Conflict m-v	-.10	.06	-.10	.12					.01	.05	.01	.92				
Oplossingsstijl m-v	-.04	.06	-.05	.51					-.03	.05	-.04	.57				
Sekse * Conflict m-a	-.13	.06	-.14	.03					-.09	.05	-.12	.07				
Sekse * Oplossingsstijl m-a	.06	.07	.06	.40					-.02	.06	-.03	.72				
Sekse * Conflict m-v	.04	.06	.04	.55					.04	.05	.05	.50				
Sekse * Oplossingsstijl m-v	-.04	.06	-.05	.47					-.05	.05	-.08	.31				

Note. m = moeder, v = vader, a = adolescent.

Tabel 6
Lineaire Regressie Analyse Vader op 16-Jarige Leeftijd

	Directe agressie								Indirecte agressie							
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.08	<.01	.08	<.01					.05	<.01	.05	<.01
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.13	.03	.29	<.01					.08	.02	.23	<.01				
Model 2					.10	<.01	.01	.32					.08	<.01	.03	.05
Sekse	.13	.03	.29	<.01					.09	.02	.23	<.01				
Conflict v-a	-.00	.06	-.00	.96					-.03	.05	-.04	.59				
Oplossingsstijl v-a	.06	.07	.07	.38					.04	.06	.05	.49				
Conflict v-m	-.10	.06	-.11	.10					-.05	.05	-.07	.31				
Oplossingsstijl v-m	-.04	.06	-.05	.52					-.10	.05	-.16	.04				
Model 3					.12	<.01	.02	.18					.10	<.01	.02	.33
Sekse	.13	.03	.29	<.01					.09	.02	.23	<.01				
Conflict v-a	.00	.06	.00	1.00					-.02	.05	-.02	.72				
Oplossingsstijl v-a	.08	.07	.09	.25					.05	.06	.07	.36				
Conflict v-m	-.10	.06	-.10	.11					-.05	.05	-.07	.31				
Oplossingsstijl v-m	-.06	.06	-.08	.32					-.11	.05	-.18	.02				
Sekse * Conflict v-a	-.06	.06	-.07	.32					-.04	.05	-.05	.46				
Sekse * Oplossingsstijl v-a	-.01	.07	-.01	.89					-.07	.06	-.10	.22				
Sekse * Conflict v-m	.08	.06	.09	.20					.06	.05	.08	.23				
Sekse * Oplossingsstijl v-m	.08	.06	.10	.18					.06	.05	.09	.26				

Note. m = moeder, v = vader, a = adolescent.

Tabel 7

Longitudinale Regressie Analyse Moeder

	Directe agressie op 16-jarige leeftijd								Indirecte agressie op 16-jarige leeftijd							
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>P</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>P</i>
Model 1					.08	<.01	.08	<.01					.05	<.01	.05	<.01
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.13	.03	.29	<.01					.08	.02	.22	<.01				
Model 2					.34	<.01	.26	<.01					.38	<.01	.34	<.01
Sekse	.07	.02	.14	<.01					.05	.02	.14	<.01				
(In)Directe agressie 15	.49	.05	.53	<.01					.57	.05	.59	<.01				
Model 3					.35	<.01	.01	.18					.39	<.01	.01	.40
Sekse	.06	.02	.14	<.01					.05	.02	.14	<.01				
(In)Directe agressie 15	.49	.05	.52	<.01					.58	.05	.60	<.01				
Conflict m-a 15	.09	.05	.09	.08					.03	.04	.03	.53				
Oplossingsstijl m-a 15	.02	.06	.02	.72					-.03	.05	-.03	.48				
Conflict m-v 15	-.02	.05	-.02	.77					.00	.04	.01	.93				
Oplossingsstijl m-v 15	-.07	.05	-.09	.15					-.05	.04	-.07	.26				
Model 4					.36	<.01	.01	.36					.40	<.01	.01	.68
Sekse	.06	.02	.14	<.01					.05	.02	.14	<.01				
(In)Directe agressie 15	.48	.04	.51	<.01					.58	.05	.59	<.01				
Conflict m-a 15	.09	.05	.09	.08					.02	.04	.03	.58				
Oplossingsstijl m-a 15	.03	.06	.03	.62					-.04	.05	-.05	.41				
Conflict m-v 15	-.01	.05	-.01	.90					.00	.04	.01	.92				
Oplossingsstijl m-v 15	-.09	.05	-.10	.12					-.04	.04	-.06	.33				
Sekse * Conflict m-a 15	-.08	.05	-.08	.13					-.03	.04	-.04	.50				
Sekse * Oplossingsstijl m-a 15	.10	.06	.10	.10					-.05	.05	-.06	.32				
Sekse * Conflict m-v 15	.06	.05	.06	.27					.01	.04	.02	.77				
Sekse * Oplossingsstijl m-v 15	-.08	.05	-.09	.13					.02	.04	.03	.64				

Note. m = moeder, v = vader, a = adolescent, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 8

Longitudinale Regressie Analyse Vader

	Directe agressie op 16-jarige leeftijd								Indirecte agressie op 16-jarige leeftijd							
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>P</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.08	<.01	.08	<.01					.05	<.01	.05	<.01
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.13	.03	.29	<.01					.08	.02	.22	<.01				
Model 2					.34	<.01	.26	<.01					.38	<.01	.34	<.01
Sekse	.07	.02	.14	<.01					.05	.02	.14	<.01				
(In)Directe agressie	.49	.05	.53	<.01					.57	.05	.59	<.01				
Model 3					.35	<.01	.01	.63					.39	<.01	.01	.41
Sekse	.06	.02	.14	<.01					.05	.02	.14	<.01				
(In)Directe agressie	.49	.05	.52	<.01					.58	.05	.59	<.01				
Conflict v-a 15	.05	.05	.06	.29					-.00	.04	-.00	.96				
Oplossingsstijl v-a 15	-.04	.06	-.04	.52					-.01	.05	-.01	.86				
Conflict v-m 15	-.07	.05	-.08	.15					-.04	.04	-.05	.38				
Oplossingsstijl v-m 15	.06	.05	.07	.29					-.03	.04	-.05	.42				
Model 4					.36	<.01	.01	.17					.40	<.01	.01	.56
Sekse	.07	.02	.14	<.01					.05	.02	.14	<.01				
(In)Directe agressie	.48	.05	.51	<.01					.57	.05	.58	<.01				
Conflict v-a 15	.05	.05	.05	.37					-.01	.04	-.01	.85				
Oplossingsstijl v-a 15	-.04	.06	-.04	.57					-.00	.05	-.01	.94				
Conflict v-m 15	-.07	.05	-.08	.17					-.03	.04	-.04	.49				
Oplossingsstijl v-m 15	.06	.06	.07	.27					-.04	.04	-.06	.34				
Sekse * Conflict v-a 15	-.04	.05	-.04	.47					-.02	.04	-.03	.61				
Sekse * Oplossingsstijl v-a 15	-.01	.06	-.01	.94					-.04	.05	-.05	.43				
Sekse * Conflict v-m 15	.04	.05	.04	.50					-.03	.04	-.05	.39				
Sekse * Oplossingsstijl v-m 15	.09	.06	.11	.11					-.02	.04	-.03	.66				

Note. m = moeder, v = vader, a = adolescent, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

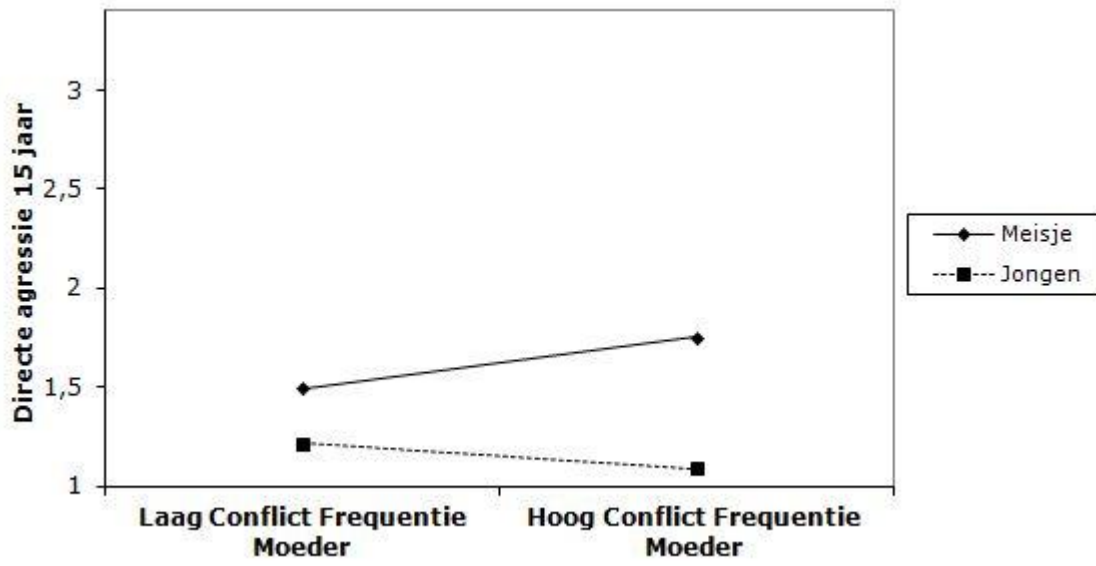
Tabel 9

Longitudinale Regressie Analyse Moeder

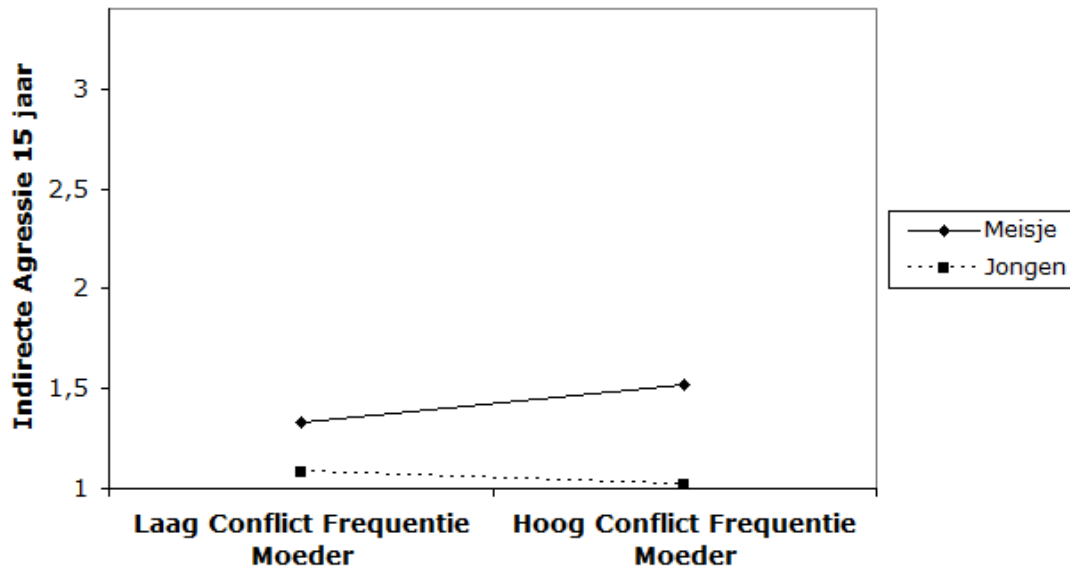
Conflict m-a 16	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.01	.06	.01	.06
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.06	.03	.11	.06				
Model 2					.48	<.01	.47	<.01
Sekse	.03	.02	.06	.18				
Conflict m-a 15	.74	.04	.69	<.01				
Model 3					.49	<.01	.00	.71
Sekse	.03	.02	.05	.25				
Conflict m-a 15	.74	.05	.69	<.01				
Directe agressie 15	.00	.06	.00	.94				
Indirecte agressie 15	.05	.07	.03	.52				
Model 4					.49	<.01	.00	.98
Sekse	.03	.02	.05	.25				
Conflict m-a 15	.74	.05	.68	<.01				
Directe agressie 15	.00	.06	.00	.94				
Indirecte agressie 15	.04	.07	.03	.53				
Sekse *Directe agressie 15	.01	.06	.01	.92				
Sekse *Indirecte agressie 15	-.01	.07	-.01	.84				

Note. m = moeder, a = adolescent, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

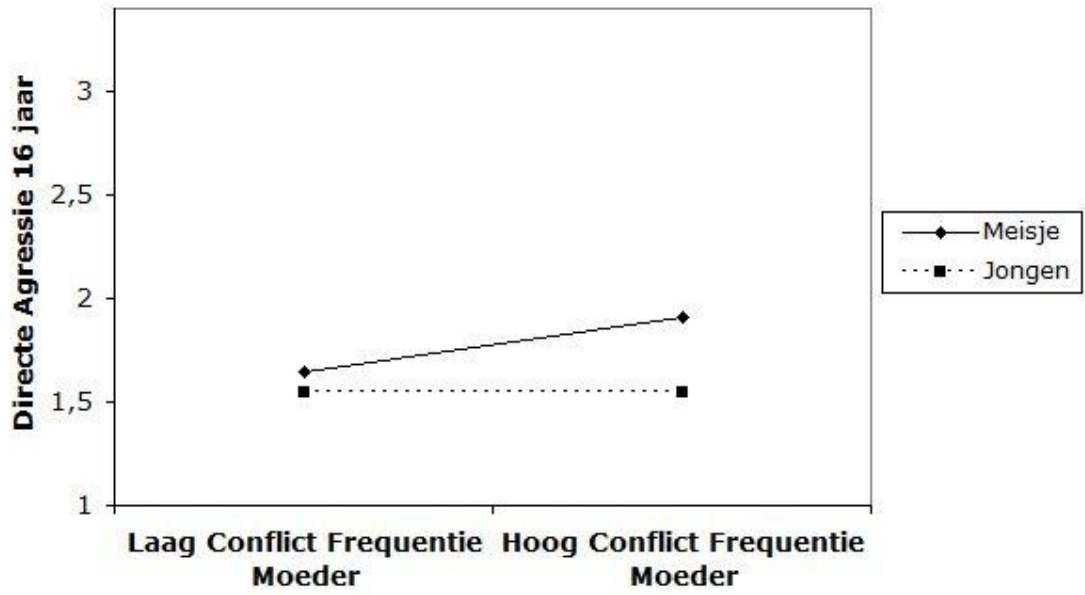
Figuur 1. Interactie-effect frequentie van conflict tussen moeder en adolescent op 15-jarige leeftijd en directe agressie.

Figuur 2. Interactie-effect frequentie van conflict tussen moeder en adolescent op 15-jarige leeftijd en indirecte agressie.

Figuur 3. Interactie-effect frequentie van conflict tussen moeder en adolescent op 15-jarige leeftijd en directe agressie op 16-jarige leeftijd.

Appendix

Tabel 10

Longitudinale Regressie Analyse Moeder

Oplossingsstijl m-a 16	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.00	.46	.00	.46
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.02	.03	.04	.46				
Model 2					.48	<.01	.48	<.01
Sekse	-.01	.02	-.02	.69				
Oplossingsstijl m-a 15	.70	.04	.70	<.01				
Model 3					.49	<.01	.00	.81
Sekse	-.01	.02	-.02	.58				
Oplossingsstijl m-a 15	.70	.04	.69	<.01				
Directe agressie 15	.03	.05	.03	.62				
Indirecte agressie 15	.00	.06	.00	.95				
Model 4					.49	<.01	.00	.78
Sekse	-.01	.02	-.02	.59				
Oplossingsstijl m-a 15	.70	.04	.70	<.01				
Directe agressie 15	.02	.05	.02	.69				
Indirecte agressie 15	.01	.07	.01	.92				
Sekse *Directe agressie 15	.04	.05	.04	.48				
Sekse *Indirecte agressie 15	-.03	.06	-.02	.68				

Note. m = moeder, a = adolescent, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 11

Longitudinale Regressie Analyse Moeder

Conflict m-v 16	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.00	.57	.00	.57
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	-.02	.03	-.03	.57				
Model 2					.54	<.01	.54	<.01
Sekse	-.01	.02	-.03	.48				
Conflict m-v 15	.79	.04	.74	<.01				
Model 3					.54	<.01	.00	.77
Sekse	-.02	.02	-.04	.39				
Conflict m-v 15	.79	.04	.74	<.01				
Directe agressie 15	.03	.05	.04	.49				
Indirecte agressie 15	-.02	.06	-.01	.79				
Model 4					.55	<.01	.00	.53
Sekse	-.02	.02	-.04	.40				
Conflict m-v 15	.78	.04	.73	<.01				
Directe agressie 15	.03	.05	.03	.57				
Indirecte agressie 15	-.01	.06	-.01	.85				
Sekse *Directe agressie 15	.05	.05	.05	.32				
Sekse *Indirecte agressie 15	-.01	.06	-.01	.88				

Note. m = moeder, v = vader, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 12
Longitudinale Regressie Analyse Moeder

Oplossingsstijl m-v 16	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.00	.48	.00	.48
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.02	.03	.04	.48				
Model 2					.50	<.01	.50	<.01
Sekse	.02	.02	.04	.39				
Oplossingsstijl m-v 15	.72	.04	.71	<.01				
Model 3					.50	<.01	.00	.56
Sekse	.02	.02	.04	.37				
Oplossingsstijl m-v 15	.72	.04	.70	<.01				
Directe agressie 15	-.05	.06	-.04	.45				
Indirecte agressie 15	.08	.08	.05	.29				
Model 4					.51	<.01	.00	.52
Sekse	.02	.02	.04	.36				
Oplossingsstijl m-v 15	.72	.04	.70	<.01				
Directe agressie 15	-.04	.06	-.04	.47				
Indirecte agressie 15	.08	.08	.05	.32				
Sekse *Directe agressie 15	-.01	.06	-.01	.91				
Sekse *Indirecte agressie 15	-.06	.08	-.04	.39				

Note. m = moeder, v = vader, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 13
Longitudinale Regressie Analyse Vader

Conflict v-a 16	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.02	.02	.02	.02
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.07	.03	.14	.02				
Model 2					.49	<.01	.47	<.01
Sekse	.02	.02	.04	.40				
Conflict v-a 15	.65	.04	.69	<.01				
Model 3					.49	<.01	.00	.54
Sekse	.01	.02	.03	.52				
Conflict v-a 15	.65	.04	.69	<.01				
Directe agressie 15	.05	.05	.05	.31				
Indirecte agressie 15	-.06	.07	-.05	.35				
Model 4					.49	<.01	.00	.30
Sekse	.01	.02	.03	.54				
Conflict v-a 15	.66	.04	.70	<.01				
Directe agressie 15	.05	.05	.05	.40				
Indirecte agressie 15	-.05	.07	-.04	.41				
Sekse *Directe agressie 15	.05	.05	.04	.39				
Sekse *Indirecte agressie 15	.04	.07	.03	.56				

Note. v = vader, a = adolescent, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 14
Longitudinale Regressie Analyse Vader

Oplossingsstijl v-a 16	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.00	.38	.00	.38
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.03	.03	.05	.38				
Model 2					.53	<.01	.52	<.01
Sekse	-.01	.02	-.02	.57				
Oplossingsstijl v-a 15	.73	.04	.73	<.01				
Model 3					.53	<.01	.00	.24
Sekse	-.01	.02	-.03	.55				
Oplossingsstijl v-a 15	.74	.04	.73	<.01				
Directe agressie 15	.05	.05	.05	.32				
Indirecte agressie 15	-.11	.07	-.08	.09				
Model 4					.53	<.01	.00	.77
Sekse	-.01	.02	-.03	.55				
Oplossingsstijl v-a 15	.74	.04	.73	<.01				
Directe agressie 15	.05	.05	.05	.36				
Indirecte agressie 15	-.11	.06	-.08	.11				
Sekse *Directe agressie 15	.03	.05	.02	.64				
Sekse *Indirecte agressie 15	.01	.07	.01	.86				

Note. v = vader, a = adolescent, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 15
Longitudinale Regressie Analyse Vader

Conflict v-m 16	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.00	.97	.00	.97
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	-.00	.03	-.00	.97				
Model 2					.48	<.01	.48	<.01
Sekse	-.00	.02	-.00	.98				
Conflict v-m 15	.66	.04	.69	<.01				
Model 3					.48	<.01	.00	.95
Sekse	.00	.02	.00	.99				
Conflict v-m 15	.66	.04	.69	<.01				
Directe agressie 15	.00	.05	.00	.98				
Indirecte agressie 15	-.02	.06	-.01	.79				
Model 4					.49	<.01	.01	.07
Sekse	.00	.02	.00	.95				
Conflict v-m 15	.66	.04	.69	<.01				
Directe agressie 15	-.01	.05	-.01	.81				
Indirecte agressie 15	-.01	.06	-.01	.91				
Sekse *Directe agressie 15	.12	.05	.12	.03				
Sekse *Indirecte agressie 15	-.05	.06	-.04	.44				

Note. m = moeder, v = vader, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.

Tabel 16
Longitudinale Regressie Analyse Vader

Oplossingsstijl v-m 16	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>p</i>	ΔR^2	<i>p</i>
Model 1					.00	.98	.00	.98
Sekse (-1 = meisje, 1 = jongen)	.00	.03	.00	.98				
Model 2					.53	<.01	.53	<.01
Sekse	.01	.02	.01	.72				
Oplossingsstijl v-m 15	.78	.04	.73	<.01				
Model 3					.53	<.01	.00	.91
Sekse	.01	.02	.01	.78				
Oplossingsstijl v-m 15	.78	.04	.73	<.01				
Directe agressie 15	.02	.06	.02	.72				
Indirecte agressie 15	-.03	.08	-.02	.68				
Model 4					.54	<.01	.01	.22
Sekse	.01	.02	.01	.84				
Oplossingsstijl v-m 15	.77	.04	.73	<.01				
Directe agressie 15	.03	.06	.03	.60				
Indirecte agressie 15	-.03	.08	-.02	.66				
Sekse *Directe agressie 15	-.09	.06	-.07	.17				
Sekse *Indirecte agressie 15	.13	.08	.08	.09				

Note. m = moeder, v = vader, 15 = 15 jaar, 16 = 16 jaar.